

GYÁSZVERS POPPEL ÉVA HALÁLÁRÓL

Adalék a töredékes apróságokhoz

1. Bizonytalan vagyok, vajon az immár nem is kevés *töredékes apróság* után mostani kérdéseim egyáltalán relevánsak-e még: eddigi, s már aránylag megnyugtató ismereteinken túl ad-e a közölt dokumentum bármely vallatható vonatkozása újabb tanulságokat? Esetleg fontosabb információkat a „stalmaster leányáról”, a Balassi- és Zrínyi-irodalomban egyaránt régóta kitüntetett *Lobkovitz Poppel Éváról*, avagy bővíti-e a versszöveg – akár csekély mértékben is – a 17. századi lutheránus imádság-irodalom általában nem vitatott s kevés irodalmi izgalmat okozó poétikáját?

Régóta ismerjük – s egyhangúan elismerjük – Poppel Éva *tiszta erkölcsét, kivételes megértését és hithűségét*, olvassuk Batthyány Ferenc sokszor Balassit idéző szép leveleit és immár általánosan érvényesítjük azt a sejtést, hogy *ő adhatta Zrínyi Miklós kezébe Balassi Bálint verseit, ifjúkori költészetének ezt a legfőbb forrását*. Ez ismert s többszörösen tovább hagyományozott képet éppen leginkább kidolgozott vonásain élesíti tovább egynéhány új adat, pl. könyvajánlások, könyvek, lappangó levelek. És méginkább hangsúlyos lesz *sok búsodalma és szelídsége* azzal, hogy újabb ábrázolások most már közelebbről láttatják Ádám fiának igen kevésé vonzó jellemét. Félő tehát, hogy ez a szöveg a kialakult kép szempontjából teljességgel közömbös: mind ismerete, mind nem-ismerete *egyaránt* igazolható, mert ugyanazt az érdektelen eredményt hozzák.

De vajon a német nyelvű gyászvers alkalmas-e legalább arra, hogy a korabeli magyar költészetre feltétlenül (és többször dokumentáltan) nagy hatású német imádság-irodalom hazai recepciója szempontjából fontosnak tartsuk? Itt is vannak komolyabb kételyeim: a jól követhető s csak a személyes vonatkozásokban önálló (azaz minta nélküli) szövegkezelés a kor magasabb, de az *igen nagy többség* színvonalát jelzi; a szerző olyannyira nem bizonyos, hogy a találgatás ugyan megengedhető, ám haszontalan. Mi azoka tehát, hogy a Poppel Éva halálára költött hosszú gyászvers mégis megérdemli a figyelmünket? Valószínűleg az, hogy a fősorakoztatott ellenérvek ehelyütt is megfordíthatók: vajon nem az tekinthető-e most igen fontos kulturális értéknek, hogy a Batthyány-udvarból (illetve annak közvetlen közeléből) *névtelen szerző* panaszkodik *nem minta nélkül álló, de itt mégis társtalan* német verssel a kegyes Poppel Éva halálán? Azt hiszem, figyelmet érdemlő érték az is, amit a szorgosan követett poétika mellett e panasz-és gyászvers 17. századi *udvari módja* közvetít.

2. A szöveg nem lappangott, csak nem kapott alaposabb ismertetésre méltó figyelmet. Sok feltételes körülmény mellett talán csak a *szerezés ideje* adható meg legbiztonságosabban: Poppel Éva halála után a *temetőre hívó leveleket* röviddel 1640 karácsonya előtt keltezték, így valószínűleg ekkor jelölhetjük meg a *post quem* idejét is. Az ismeretlen szerző *harminc* strofán keresztül igyekszik meglehetősen gyakorlattal érvényesíteni a gyászvers panaszos hangját, s retorikailag hatásosnak vélt szerkesztését egy igazán *nem ismeretlen* (de korabeli, a népköltészetben – *Volklieder* – és a műköltészetben egyaránt igen fontos előfordulásai miatt számontartott) metrumban. Ezt a *schemagleiche Lyrik* szempontjából tartom éppen érdekesnek: a poétikai tudatosság vitathatatlan. A 16. századi magyar vonatkozásokat is felmutató, középkori strofaszerkesztéssel is rokonítható metrum igazán *Luther énekeivel* vált nagy hatásúvá: a dallam (*im thon*) a század második felére immár egyetlen (de tudjuk, metrumképletében Luther énekei között sem társtalan) szöveget ad meg: *Auss tieffer not schrey ich zu dir*. A legújabb irodalom ezúttal nem ellenőrzött állítása szerint Luther 36 énekében (melyek közül pontosan *egyhatodot* e hétsoros metrumban írt) 473 közvetlen vagy közvetett bibliai idézet szerepel. A Poppel Éva halálára írott gyászvers talán szintén invenciózus a Biblia kezelésében: nem találtam *közvetlen* mintáját, így feltételezhető volt az is, hogy az életrajzi adatokat tisztességgel érvényesítő szerző magából a Szentírásból, s nem csupán más versszövegekből kompilált. Kétségtelen, hogy legalább tucatnyi helyen találhatunk gyakorta szorosabb szövegegyezéseket akár a zsoltárokkal is. De mégis lejjebb kell szállítanunk igényeinket: a költő, *qui et ipse copiosus et elegans est* Luther szerint, minden bizonnyal inkább a *copia* újabb, már nem lutheri elvére figyelve immár kész egyházi énekeket másolt. Egyetlen példa nem elég ugyan, de fontos: *Ich muss jetzt allzeit trauren / ich kann nit fröhlich sein. / Mein Herz hat sich verkehret / in Leid und grosse Pein / Das klag ich meinem liben Gott / er kann mir gar wol helfen / in meiner Angst und Noth*. Nem találtam tehát nagyobb érdekességet, mint e kettőt: a híres Poppel Évát retorikai gonddal elsirató gyászvers udvari alkalmi módját és a szöveg poétikai hagyományait. Csak bizonytalanul remélhetem, hogy ez *egy* adalék a *sokat* még tovább erősítheti. (OL P 1320. 1. cs.)

Válogatott irodalom

- DYCK, Joachim, *Tich-Kunst*. Berlin-Zürich, 1969. *Ars poetica* Bd. 1.
- HOMMEL, Friedrich (hgg), *Supplement zu Philipp Wackernagel das deutsche Kirchenlied etc. Geistliche Volkslieder aus alter und neuerer Zeit mit ihren Singweisen*. Leipzig, 1864.
- HORVÁTH Cyrill, *Luther énekei és első protestáns énekszerzőink*. Philologiai Dolgozatok a magyar-német érinkezesekről. Szerk.: Gragger Róbert, Bp., 1912. 33-45.
- KEMPER, Hans-Georg, *Deutsche Lyrik der frühen Neuzeit*. Bd. 1. *Epochen und Gattungsprobleme. Reformationszeit*. Tübingen, 1987.
- LUTHER, Martin, *Die deutschen geistlichen Lieder*. Hgg. von Gerhard Hahn. Tübingen, 1967.
- LUTHER, Martin, *Sämtliche deutsche geistliche Lieder*. Hgg. von Friedrich Klippgen. Halle, 1912.
- SCHALWE, Fritz, *Die deutschen Strophenformen*. Stuttgart, 1972. *Repertorien zur deutschen Literaturgeschichte*. Hgg. von Paul Raabe, Bd. 5.
- SZILASI László, „Vitéz-e avagy ájtatos?” Szeged, 1989. *Peregrinatio Hungarorum* 3. Sajtó alatt.
- TAKÁCS Sándor, *Régi magyar nagyasszonyok*. Bp, 1982.
- TAKÁCS Sándor, *Zrínyi Miklós nevelőanyja*. Bp, 1917.
- WACKERNAGEL, Philipp, *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts*. Band I-V. Leipzig 1864-1877.

**Klag vndt traurliedt auf den Nahmen
gericht der Hoch vndt Wolgebornen
frauen frauven Eva von Batthian
geborne freyin Poplin von
Lockhowitz Wittib**

Eva o Mutter in waß nott	hastu gebracht vnß All
In trübsal groß auf in den Tott	durch deinen grossen fall
Davon muß ich jetz sagen	Vndt Gott im himmel klagen
Meins hertzens traurigkeit	

Voll traurens ist mein hertze	Mein Seel ist Jammerß Voll
Daß klag Ich dir mit schmerzten	Du weist mein Elendt wol
Mein Gott hilff mir behende	Dein heyligen geist mir sende
Der mich in trübsal tröst	

Ach Gott wem sol Ichß klagen	Alß dir einig Allein
Laß mich doch nicht verzagen	Du bist der Helfer mein
Der Menschen trost ist kleine	Herr Gott du bists alleine
Der mir auß notten hilfft	

Für dier Ich muß aufschütten	Mein Hertz o treuwer Gott
Mit heissen threnen bitten	Du wolst anhorn mein nott
Wie Ich mein Jammer beklage	Den ich hab all mein Tage
Erlitten oft vndt viel	

Reich mir nur deine gnade	Daß Ich daß Creutze mein
Damit Ich bin beladen	Laß deinen Willen sein
Der alzeit ist der beste	An deinem Wortt halt veste
Daß mich erquickhen thut	

Anfangß Ich thue benennen	Die trübsal vndt daß Leydt
Weil Ich muß frey bekennen	Waß Ich in Jugendt Zeitt
Bei meinen Elttern gelitten	Wie oft ich hab gestritten
In mühe, angst, Jammer vndt nott	

Von Gott daß Ich ihen lobe	Ist mir daß Creutz so hart
Geleget auf zur probe	In meiner Jugendt zart
Dan Gott wolt mich veriren	Bei Zeiten woll probiren
Im offen der Trübsal	

Verfluchte falsche Zungen	Wie oft hab Ich gespürt
Denß doch nicht ist gelungen	Obß schon mein ehr gerhürt
Wie wohlß mich haben gevbet	Mein Seele hoch betrübet
Weil mir vnrecht geschah	
O Gott wolst dran gedenccken	Vnd ernstlich rechen daß
Solch böse Zungen krenckhen	Ihen messen mit dermaß
Damit sie haben gemessen	Auf daß Sie meiner vergessen
Vndt auf sich selber schauen	

Nicht muglich Ists zu sagen	Waß solhe Zunge fift
Wanß fälschlich thut verklagen	Vndt ausgeust iheren giff
Bei grossen Potentaten	Die hochlich sindt beladen
Mit vielen sorgen schwär	

Bin Ich nicht oftmaß kummen	In leiß vndt lebenß gfar
Daß mein Seel kaum entrumen	Sag Ich gewiß fürwahr
Die Rebellion thunß lheren	Mit mehreren solchs bewähren
Weiß Jederman bewust	

Ach wie hab Ich verlohren	Die Elttern mein so balt
Von denn Ich bin gebohren	In diese schnöde Weltt
Ein weislein bin Ich worden	Veracht an allen ortten
Mein Gott daß klag Ich dir	

Trost mir noch war gegeben	An meinen gschwistern zwey
Die noch alhie im leben	Mit gschwisterlicher treüw
Mich hertzlich thetten meinen	Ich kaß nicht ohne weinen
Vndt seuffzen klagen dir	

Hertzleidt mich thet vmbfangen	Aiß Ich vom Bruder allein
Daß Er mit Tott abgangen	Nochmaß die Schwester mein
Die traurig pest bekommen	Da mir nächst Gott genommen
Der beste trost auf Erdt	

In meinem Ehstandt balte	Hab Ich mit Hertenleidt
Daß Hauß creutz manigfalte	Erharn zu Jederzeit
Mein Kinder Drey mit schmerzen	Hat mir der Tott vom Herten
Gerissen grimmiglich	

Ach Gott die Edle gaben	Die Liebe Pfläntzelein
Die Wier gezeuget haben	In vnserm Ehbett Rein
Sindt balt worden volkommen	Weil du sie fast genommen
In dein Ewiges Reich	

Nicht lassen kan Ichß weinen	Wan Ich mein Töchterlein
Den grosen Sohn vndt kleinen	Den Lieben Benonin
Bedenckh wieß sindt genesen	Ein kleine Zeitt gewesen
Alhie auf diser Welt	

Gott du hast sehr gekranckhet	Mein Seele dazumahl
Hast mir voll eingeschenckhet	Den becher der trübsal
Weil Ich so balt verlohren	Den Gabor auferkhoren
Mein Liebster Benjamin	

Ewiger Vatter vndt Herre	Du wunderlicher Gott
Wie kanstu mich so sehre	Betrüben biß in Tott
Daß du vbr vorige schmerzen	Noch gleichwohl mir vom hertzen
Hinreist den Herren mein	

Bei dieser schwären Zeitte	Da Wier bedorffen Raht
Hab Ich erfahrn solchs Leyde	Gleich in der hochsten nott
Mein haupt mein Hertz verlohren	In deinem grossen Zohren
Werdt Ich verwundt so hart	

O Batthian mein Herr Vatter	O Liebster Ehgmahl mein
Wie betrübt ist jets Eur Mutter	Mit iheren Kindern klein
Der Wittib vndt den Waisen	Wil Niemandt lieb beweisen
Kein trost nicht theilen mit	

Recht kan Ich mit dir sagen	David du Gottes man
Vndt Gott dem herren klagen	So hoch gefochten an
Daß Ich zu leiden gebohren	Weil Ich solch trübsal erfahren
Muß teglich ohne Zahl	

Nicht Wunder wer mein hertze	Ohn daß so hoch verwundt
Verschmacht für Jamr vndt schmerz	Wan Ich betracht jezundt
Die List, gfar vndt vntreuwe	Die täglich fast wirdt neuwe
Seidt Ich verwittibt bin	

Ein einigen Sohn deß Nahmenß	Klag Ich herr Jesu dier
Vndt Bathianischen Stammenß	Ist vberblieben Mier
Diß Zweiglein möcht man brehen	fremdt schuldt an iheme rechen
Mein Gott ja solchs verhütt	

Prüf du mich herr vndt richte In meiner gerechten sach
Waß strittig ist daß schlichte Behütt mich für Vngemach
Mein vnschuldt bring an Tage Daß mein feindt gantz verzage
Vndt von mir Lasse ab

O Vatter aller Weisen Du Wittwen Richter gutt
Thue vnß dein Lieb beweisen Nim vns in deine hutt
Du kanst allein behütten Fürß Teuffelß List vndt wutten
Vndt der Welt böse tückh

Preiß ehr vndt Rhum wil geben Dem heyligen nahmen dein
In meinem gantzen Leben Erhör die bitten mein
Durch deinen geist mich führe Mit deinem Wortt Regire
Dieweil Ich leb auf erdt

Laß Mich Christlich vndt Richtig In dieser argen Welt
Bestendig treuw vndt zuchtig Leben wie dirs gefelt
Mein Wittibstandt beklagen Mein Creutz auch willig tragen
Weiß dient zum besten Mir

In deinem schutz erhalte Mich sampt den Waysen Mein
All mein geschafft selpst Walte Laß sie gerathen fein
Daß Ich im frid Regiere Kein feindt daß Landt turbire
Durch dein Engel verhütt

Nachmaß zum Reich der freüden Zu dem himlischen gutt
Da nimmer ist kein Leyden Steht vnser Sinn vndt mutt
Drumb wan eß ist dem Wille Laß vns fein sanfft vndt stille
Seliglich schlaffen ein

Amen